

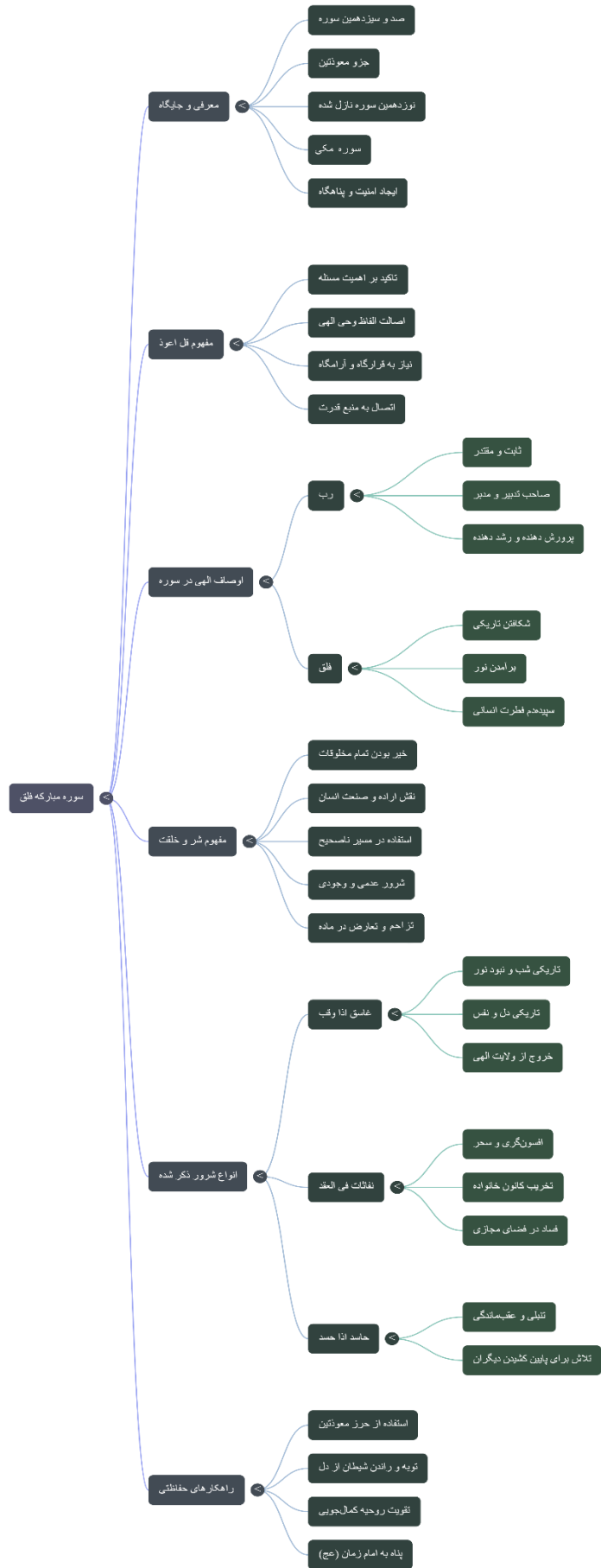
بسم الله الرحمن الرحيم

دوره تفسیر المیزان ۲

سوره مبارکه فلق

مدرس دوره: دکتر سید محمد صالح هاشمی

گلپایگانی

سوره فلق

چکیده

سوره فلق به عنوان صد و سیزدهمین سوره قرآن کریم، یکی از دو سوره «معوذتین» است که نقشی بنیادین در ایجاد امنیت روانی و معنوی برای انسان ایفا می‌کند. این سوره فراتر از یک متن نیایشی، تبیین‌کننده فلسفه پناهندگی به قدرت لایزال الهی در برابر انواع شر است:

- **پناهندگی (اعوذ):** ضرورتی حیاتی برای رهایی از تنش‌های دنیای مادی و دستیابی به آرامش درونی است.
- **ماهیت شر:** خداوند شر مطلق خلق نکرده است؛ شر حاصل خروج پدیده‌ها از مسیر اصلی، تداخل اراده‌های انسانی یا نبود نور (عدم) است.
- **ربوبیت الهی:** خداوند با سه ویژگی «ثبات»، «تدبیر» و «پرورش‌دهندگی»، مأمّن نهایی انسان است.
- **مصادیق تهدید:** سوره بر چهار محور شرور ناشی از مخلوقات، تاریکی‌های پنهان، افسونگری‌های مغل کانون خانواده و حسادت‌های برخاسته از کمال‌جویی منحرف‌شده تأکید دارد.

۱. جایگاه و ویژگی‌های ساختاری سوره

سوره فلق دارای ویژگی‌های منحصر به فردی است که آن را در منظومه وحی متمایز می‌کند:

- **معوذتین:** این سوره به همراه سوره ناس، پناهگاه و حرز انسان به شمار می‌روند. طبق روایات، سوره‌ای مشابه این دو در کتب آسمانی گذشته و سایر بخش‌های قرآن نازل نشده است.

- **ترتیب نزول و چینش:** نوزدهمین سوره‌ای است که در مکه بر پیامبر (ص) نازل شد. اگرچه بر اساس ترتیب نزول چیده نشده، اما چینش فعلی آن بر اساس «نیاز خاتمیت و هدایت ابدی بشریت» صورت گرفته است.
- **اهمیت واژه «قُل»:** تکرار دستور «بگو» در ابتدای سوره، علاوه بر تاکید بر اهمیت مسئله، نشان‌دهنده وفاداری مطلق پیامبر (ص) به الفاظ وحیانی است که توسط جبرئیل نازل شده است.

۲. ضرورت پناهندگی به منبع قدرت

انسان بدون داشتن پناهگاه معنوی در دنیای مادی که محل تعارض‌ها، تضادها و کشمکش‌هاست، با دو آسیب ویرانگر روبرو می‌شود:

۱. **قرار گرفتن در تیررس شرور:** بدون اتصال به منبع خیرات، انسان در برابر افراد شرور و موقعیت‌های سوءاستفاده‌گر آسیب‌پذیر خواهد بود.
۲. **فقدان آرامش و استقرار:** همان‌طور که جسم به مسکن نیاز دارد، روح نیز برای رسیدن به سکینه نیازمند اتصال به مرکز آرامش است.

۳. تبیین مفاهیم بنیادین: رب و فلق

در آیه «قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ»، دو واژه کلیدی هویت پناهگاه را مشخص می‌کنند:

الف) ابعاد سه‌گانه «رب»

خداوند به عنوان «رب» با سه رویکرد مأمّن انسان است:

- **ثبات:** قدرتی که همه اختیارات در دست اوست و بنایی مطمئن ایجاد می‌کند.

- صاحب تدبیر: پناهگاهی که بر اساس عقل و تدبیر مطلق اداره می‌شود و پناهنده را از ناامنی حفظ می‌کند.

- پرورش‌دهنده: موجودی که همچون مادری مهربان، مأمن رشد و حرکت انسان است.

ب) مفهوم «فلق»

«فلق» به معنای شکافتن است. بر اساس تفسیر المیزان، این واژه به نوری اشاره دارد که گریبان ظلمت را می‌شکافد (سپیده‌دم). این استعاره بر این مطلب دلالت دارد که خداوند می‌تواند از دل ظلمت‌های خاکی و طبیعی، سپیده‌دم فطرت انسان را طلوع دهد

۴. واکاوی فلسفه و منشأ شر

یکی از پرسش‌های بنیادین این است که اگر خداوند خیر مطلق است، «شر ما خلق» به چه معناست؟

عدم تولید شر توسط خدا: هر آنچه خداوند خلق کرده «احسن» و خیر است. شر یک امر وجودی مستقل از سوی خدا نیست.

شر به مثابه محصول اراده و تداخل: شر زمانی ایجاد می‌شود که یک خیر در مسیر ناصحیح قرار بگیرد (مانند استفاده از آهن در سلاح به جای صنعت) یا در تعامل پدیده‌ها، تضاد و تراحم رخ دهد.

انواع شر:

- **شر عدمی:** ناشی از نبود نور و آگاهی (مانند تاریکی).

- **شر وجودی:** اشی از اراده انسان در استفاده نادرست از مواهب. گاهی پدیده‌ای که برای خودِ موجود خیر است (مانند نیش عقرب برای دفاع) اما در برخورد با انسان تولید شر می‌کند.

۵. مصادیق چهارگانه شر

سوره فلق به طور خاص بر چهار منشأ آسیب تمرکز می‌کند:

نوع شر	شرح و تبیین
مِنْ شَرِّ مَا خَلَقَ	شرور عمومی ناشی از مخلوقات و تداخل‌های ناگزیر در عالم ماده
غَاسِقٍ إِذَا وَقَبَ	تاریکی شب یا هر زمان که نور (هدایت/ولایت) پنهان شود. در غیاب نور، افراد شرور فرصت فعالیت می‌یابند
نَفَّاثَاتٍ فِي الْعُقَدِ	افسونگری و سحر؛ به ویژه اشاره به قدرت جاذبه‌ای که می‌تواند کانون خانواده را به عنوان هسته اصلی جامعه ویران کند (افسونگری زنان)
حَاسِدٍ إِذَا حَسَدَ	حسادت؛ که ناشی از کمال‌جویی منحرف شده است. فرد حسود به جای رشد خود، خواهان تنزل دیگران است

تامل در شرور انسانی و اجتماعی

- **نفس انسان:** خطرناک‌ترین شر، شری است که انسان به واسطه نفس خود بر خودش وارد می‌کند. هیچ موجودی حتی شیطان، قدرت سلب آزادی معنوی انسان را ندارد؛ شیطان تنها «دعوت‌کننده» است و این خود انسان است که با دور کردن ولایت الهی، به او اجازه تسلط می‌دهد.
- **افسونگری مدرن:** قدرت «نفاثات» در دنیای امروز در فضای مجازی و ابزارهای استثمارگر تجلی می‌یابد که با هدف قرار دادن عفت و حیای زنان، سعی در فروپاشی بنیان خانواده و تولید جامعه‌ای بی‌حاصل دارند.

۶. راهکارهای اخلاقی و معنوی

برای مقابله با این شرور، علاوه بر قرائت معوذتین به عنوان حرز، راهکارهای زیر توصیه شده است:

- **تقویت کمال‌جویی:** برای درمان حسادت، باید مفاهیم کمالی والاتری برای خود یا دیگران تعریف کرد تا روحیه پیشرفت جایگزین میل به تخریب دیگران شود.
- **پناه بردن به معوذتین و ولایت:** تلاوت معوذتین و پناه بردن به "کَهِفِ حَـصِیْن" و دژ محکم ولایت (امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف) به عنوان مظهر امنیت و هدایت.